

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 23 เมษายน 2536

ทุนนิยมการศึกษา

รังสรรค์ ฤษะพรพันธุ์

ฤดูกาลสอบคัดเลือกนักศึกษาเข้ามหาวิทยาลัยกำลังผ่านไป ในอีกไม่ช้าไม่นานก็จะปรากฏผลการสอบ ซึ่งย่อมต้องมีคนสมหวังและมีคนผิดหวัง

ผมเฝ้ามองชีวิตนักเรียนด้วยความเป็นห่วงและกังวลดุจเดียวกับพ่อแม่โดยทั่วไป ชีวิตนักเรียนเป็นชีวิตแห่งการแข่งขัน และนับวันความเข้มข้นของการแข่งขันมีแต่จะเพิ่มขึ้น ผมอดรู้สึกในใจมิได้ว่า หากผมต้องสอบแข่งขันในยุคสมัยนี้ ผมคงสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ เพราะผมไม่มีจิตวิญญาณแห่งการแข่งขันมากเท่านักเรียนในยุคปัจจุบัน

นักเรียนในยุคสมัยของผมมีชีวิตที่ค่อนข้างสุขสบาย อย่างน้อยที่สุดก็ไม่รู้สึกถึงแรงกดดันของการแข่งขัน นักเรียนที่มาจากชนชั้นกลางดุจเดียวกับผม คงจะมีความรู้สึกไม่ต่างจากผมมากนัก ผมยังจำได้ดีว่า นักเรียนรุ่นเดียวกับผมมีจำนวนน้อยนักที่ต้องเรียนกวดวิชา แต่ช่วงเวลาเพียงสามทศวรรษ ชีวิตนักเรียนกลับกลายเป็นชีวิตแห่งการกวดวิชา การกวดวิชาเริ่มต้นตั้งแต่ชั้นอนุบาลศึกษาจนจรดชั้นอุดมศึกษา

นักเรียนเด็กเล็กที่พ่อแม่ต้องการให้เข้า 'โรงเรียนฝรั่ง' ในระดับประถมศึกษา จำเป็นต้องกวดวิชา เพราะข้อสอบคัดเลือกยากเกินกว่าที่เด็กอายุ 5-6 ขวบจะทำได้ ข้อสอบเลขคณิตมีคำถามเกี่ยวกับการบวกลบเลขหลักพัน แม้เมื่อเข้าโรงเรียนได้แล้ว จะโดยการสอบเข้าได้เอง หรือโดยการจ่ายเงินกินเปล่าก็ตาม ก็ยังต้องกวดวิชา เด็กบางคนต้องไปถึงโรงเรียนแต่เช้าตรู่เพื่อเรียน 'ซ่อมเสริม' ก่อนเวลาเข้าแถวเคารพธงชาติ

เมื่อจะจบประถมศึกษา ก็ต้องเรียกกวดวิชาเพื่อสอบเข้าโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ครั้นจะเข้ามหาวิทยาลัย ก็ไม่รอดพ้นการกวดวิชาอีกเช่นกัน ผมเห็นนักเรียนบางคนวิ่งรอกกวดวิชาอย่างน่าสงสาร บางคนกวดวิชาฟิสิกส์ที่ราคาดำเนิน เรียนวิชาเคมีที่สะพานควาย แต่เรียนภาษาอังกฤษที่สยามสแควร์

สปีริตแห่งการแข่งขันในระบบการศึกษาที่ความเข้มข้นขึ้นเป็นอันมากในช่วงเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมา นี้ ผมอดสงสัยมิได้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จำกัดเฉพาะกรุงเทพมหานครและเขตเมืองอื่นๆ หรือว่าลุกลามไปสู่ชนบทแล้ว อีกทั้งอดสงสัยมิได้ว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จำกัดเฉพาะแต่ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงหรือไม่

ผมสังเกตเห็นว่า ทิศนะของประชาชนเกี่ยวกับการศึกษาเริ่มแปรเปลี่ยนไปอย่างสำคัญไม่ว่าเราจะเห็นด้วยกับแนวความคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกหรือไม่ก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ประชาชนคนไทยเริ่มยอมรับมากขึ้นว่า การศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุน ผู้เป็นพ่อแม่จำนวนไม่น้อยยอมทุ่มเทการใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของบุตรธิดา เพราะเชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ช่วยยกฐานะทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมในยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนมีความต้องการบริการการศึกษาเพิ่มขึ้น และนี่เองที่เป็นสาเหตุพื้นฐานที่ทำให้ภาวะการแข่งขันในระบบการศึกษาที่ความเข้มข้นยิ่งขึ้น แต่ความต้องการบริการการศึกษาที่เพิ่มขึ้นนี้มีได้เป็นเพราะประชาชนเห็นอานิสงส์ของการศึกษามากขึ้นเพียงประการเดียวเท่านั้น หากยังเป็นเพราะนโยบายอัตราค่าเล่าเรียนของรัฐบาลด้วย การที่รัฐบาลเก็บค่าเล่าเรียนต่ำกว่าต้นทุนการผลิตเป็นอันมาก ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามีผลเสมือนหนึ่งการให้เงินอุดหนุนในรูปแบบแฝง (implicit subsidy) แก่ผู้มีโอกาสรับบริการการศึกษาของรัฐ ประชาชนจึงแย่งชิงกันที่จะรับเงินอุดหนุนดังกล่าวนี้ เพราะนโยบายค่าเล่าเรียนอัตราต่ำ ทำให้อัตราผลตอบแทนในการลงทุนด้านการศึกษาสูงกว่าปกติ

บริการการศึกษาในสังคมไทยแปรสถานะเป็นสินค้าอย่างเห็นได้ชัด บริการศึกษามีใช้วิชาความรู้ที่ถ่ายทอดตามความพึงพอใจของผู้ทรงความรู้อีกต่อไป หากแต่กลายเป็น 'สินค้า' ที่มี 'การซื้อขาย' กันในตลาด ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์มิใช่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับความรู้กับผู้ให้ความรู้ ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างต้องมีวัตรปฏิบัติต่อกันตามจารีตวัฒนธรรมแต่โบราณ หากแต่ค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย และวัตรปฏิบัติกำลังแปรเปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของสินค้า ยิ่งระดับการศึกษาสูงมากเพียงใด การเปลี่ยนแปลงนี้ก็จะเห็นได้ชัดเจนนั่นเอง แม้ภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะยังไม่แผ่ขยายไปสู่ชนบท แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่คาดได้ว่า จะเกิดขึ้นในไม่ช้า

เมื่อบริการการศึกษาแปรสถานะเป็นสินค้า ผู้บริโภคย่อมต้องการลักษณะความหลากหลายของสินค้า (product differentiation) แต่สถาบันการศึกษาของรัฐมิอาจผลิตบริการ

ที่มีลักษณะหลากหลายได้มากนัก トラบเท่าที่ยังคงมีการควบคุมการผลิตอย่างเข้มงวด แต่เมื่อมีการผ่อนคลายการควบคุม สถาบันการศึกษาของรัฐจึงสามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนผู้บริโภคได้มากขึ้น และด้วยเหตุที่รัฐบาลควบคุมการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาน้อยกว่าระดับอื่นๆ มหาวิทยาลัยของรัฐจึงสามารถผลิตบริการอุดมศึกษาที่มีลักษณะหลากหลายได้ โครงการจัดการศึกษาเป็นภาษาอังกฤษกำลังผุดขึ้นเป็นดอกเห็ดในมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของชนชั้นกลางที่มีอำนาจซื้อเพิ่มขึ้น โครงการ Mini MBA อุบัติขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการของภาคธุรกิจเอกชน มิใช่จะต้องกล่าวถึงสถาบันเอกชนที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อจัดการฝึกอบรมและการอภิปราย เพื่อสนองความต้องการที่มีลักษณะหลากหลาย

ความต้องการของผู้บริโภคกำลังกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดโครงสร้างการผลิตในภาคการศึกษา ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้นับเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐาน เพราะแต่เดิมนั้นรัฐทำตัวเป็น 'คุณพ่อรู้ดี' โดยเป็นผู้กำหนดโครงสร้างการผลิตของภาคการศึกษา บัดนี้กลไกราคากำลังเข้าไปแทนที่กลไกของรัฐ การผลิตบริการการศึกษา กำลังแปรเปลี่ยนไปสนองตอบผู้มีอำนาจซื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคธุรกิจเอกชน ส่วนภาคประชาชนที่ขาดอำนาจซื้อ กำลังจะถูกทอดทิ้ง หากรัฐบาลไม่ทุ่มทรัพยากรด้านการศึกษาไปสู่ภาคประชาชนมากขึ้น